

YÖN DERGİSİNİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA BAKIŞI

Mert DİKİCİ¹

ÖZET

Bu çalışma, haftalık *Yön* dergisinin, dış politika konularındaki görüşlerini incelemek üzere hazırlanmıştır. Türk siyasi tarihinin belirli bir dönemini incelemek isteyenler, vakitlerinin bir kısmını *Yön* dergisine ayırmak zorundadır. Zira bir aydın hareketi olarak doğan *Yön*, altmışlı yıllar boyunca, Türkiye düşün hayatında önemli bir yer teşkil etmiştir.

Sol eğilimli aydınları bir araya getiren dergi, Türk dış politikasının genel eğilimlerine yönelik, radikal denilebilecek eleştirilerde bulunmuştur. Siyasi bağımsızlığın yanında ekonomik bağımsızlığın da büyük önem taşıdığını belirten ve bunu 'tam bağımsızlık' şeklinde formüle eden Yöncüler, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu temel sorunların, Batı ittifak sistemine olan bağımlılığından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Yöncülere göre, Türkiye'nin Batı ittifak sistemine olan bağımlılığı, bağımsızlık temelinde şekillenen kuruluş felsefesiyle çatışmaktadır. Yöncüler, bu bağımlılıktan kurtulabilmek için, Ankara'nın dış politika alanında, radikal bir değişikliğe gitmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Bu yeni yönelimin önemli unsurlarından biri, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurulmasıdır. Yöncülere göre, uluslararası siyasette gittikçe ağırlığını hissettiren Üçüncü Dünya ise, Türkiye'nin dikkate alması gereken bir gerçektir. Emperyalizme karşı ilk mücadeleyi yürüten Türkiye, az gelişmiş ülkelerin verdiği siyasi ve ekonomik bağımsızlık savaşını desteklemelidir. Türkiye'nin sorunlarının, bu ülkelerin yaşadığı sorunlardan farklı olmadığı için altını çizen Yöncüler, Üçüncü Dünyanın kalkınma çabalarının Türkiye için de bir örnek olabileceğini savlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Emperyalizm, Bağımsızlık

APPROACH OF THE YÖN MAGAZINE TO TURKISH FOREIGN POLICY

ABSTRACT

The thesis attempts to elaborate *Yön*, the weekly that had been published in the latter part of the sixties. Since *Yön* is known for having brought about lasting influence on Turkish intelligentsia and youth of the sixties, researchers, who aim to examine this period of Turkish politics, are required to spare considerable time for *Yön*. Although scores of studies on *Yön* have been published, it is hard to say that these studies directly dealt with *Yön*'s perspectives on foreign policy and world

¹ Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü

affairs. The study aims to recover this shortcoming revisiting the whole collection of the weekly giving due attention to their historical context.

The *Yön* that brought young yet influential left oriented intellectuals of the sixties together developed a critical approach to Turkey's official foreign policy. They highlighted problems of Turkish economy that, they argued, had been induced by western imperialism. *Yön* columnists severely criticized Turkey's political establishment on the grounds that they were acting as the agents of imperial policies and ignoring genuine interests of the majority. In order to cope with the problems of dependence, *Yön* group often suggested a radical foreign policy re-orientation for Ankara. Part and parcel of this re-orientation was the betterment of bilateral relations with the Soviet Union, which would run counter to or severely undermine official policy formulations.

The emerging third world, most notably the movement for non-aligned countries, was another aspect of changing world affairs that, the *Yön* group argued, Turkish foreign policy makers should take into consideration. They also underlined that, having fought the first war of independence against the western imperialists; it was Turkey's liability to support anti-colonial wars all over the world and also that Turkey should draw lessons from their development strategies. The group therefore paid attention to anti colonial struggles all over the world and debated their relevance for Turkish case.

As a consequence, *Yön* group succeeded to initiate a lively foreign policy debate in which future concepts and approaches have been shaped.

Key Words: Foreign Policy, Imperialism, Independency

1. Giriş

“*Yön Dergisinin Türk Dış Politikasına Bakışı*” başlıklı bu çalışmada, yayın hayatına başlamasıyla birlikte, kamuoyunda geniş yankı uyandıran *Yön* dergisinin, Türkiye'nin dış politikasına yönelik görüşleri incelenmiştir. Metin Toker'e göre, 27 Mayıs sonrasının büyük hadisesi, sol fikirlerin kamuoyunca tartışılmaya başlanmasıdır. Bu fikirler, “*İkinci Cumhuriyetle birlikte iyi niyetli, bilgili, kültürlü ve gerçekten mükemmel yetişmiş düşünürlerini bulmuştur. Bunlardan bir gurup, haftalık Yön gazetesinin etrafında toplanarak görüşlerinin savunmasını yapmaktadırlar.*”² Cahit Tanyol da, “*27 Mayıs eyleminin en olumlu tarafı ne yeni bir anayasa, ne danışma meclisi ve ne de üniversite özerklidir. Onların hepsi kâğıt üzerinde kalmıştı. Kâğıt üzerinde kalmayan tek önemli olay 'Yön' dergisinin*

² Metin Toker, “Sosyalist Fikirleri Konuşalım”, *Akis*, Sayı 395, 22 Ocak 1962, s. 5.

*açmış olduğu yepyeni bir düşünce akımıdır*³ ifadesini kullanarak, *Yön*'ün Türkiye düşün hayatındaki önemini vurgulamıştır.

20 Aralık 1961 tarihinde yayın hayatına başlayan *Yön*, tabu haline getirilmiş pek çok konuyu tartışmaya açmıştır. Bunlardan en önemlisi de, yıllarca kamuoyunun ilgi alanının dışında tutulan dış politika konularıdır. Yöncüler, o zamana kadar partiler üstü olarak tanımlanan dış politika uygulamalarını sorgulamıştır.

Bu sorgulamaların, Türkiye dış politikasında altmışlı yılların ortasında başlayan değişim arayışlarını, yakından etkilediği bilinen bir gerçektir. *Yön* tarafından ipuçları ortaya konulan çerçevenin, izleyen onyıllar boyunca dış politikaya ilişkin pek çok temel tartışmayı, biçimlendirdiği görülmüştür. Yöncülerin, kalkınma stratejileri, bağımsızlık/bağımlılık tartışmaları, NATO ittifakına ilişkin eleştirel tutumları ve dış politika alanında getirdikleri öneriler, uzun yıllar boyunca, siyasal gündemin en üst sıralarında yer almıştır.

Bu çalışmada, ilk olarak *Yön* dergisinin ortaya çıkışı ve dünya görüşü, üzerinde durulacaktır. Ardından, derginin dış politika görüşleri değerlendirilecektir. Bu değerlendirme, Soğuk Savaş paradigmasına uygun olarak, üç başlıktan oluşacaktır. Bu başlıklar, “Batı İttifakı ile İlişkilere Bakış”, “Sovyetler Birliği ile İlişkilere Bakış” ve “Üçüncü Dünya ile İlişkilere Bakış” şeklinde sıralanmıştır.

İlk başlık altında, Yöncülerin Türkiye'nin Batı İttifak sistemiyle kurduğu, ekonomik, siyasi ve askeri ilişkileri ile ilgi düşüncelerine yer verilmiştir. İkinci başlıkta, derginin Türk-Sovyet ilişkilerine yönelik yaptıkları, değerlendirmeler üzerinde durulmuştur. Son başlık altında ise, Yöncülerin Üçüncü Dünya ile geliştirilecek ilişkilerin, Türkiye dış politikası açısından yaratabileceği yeni açılımlarla ilgili görüşleri incelenmiştir.

2. Yön Dergisinin Ortaya Çıkışı ve Dünya Görüşü

Yön, 20 Aralık 1961–30 Haziran 1967 tarihleri arasında yayınlanmıştır.⁴ Kendisini ‘Haftalık fikir ve sanat’ gazetesi olarak

³ Cahit Tanyol, *Somut*, 25 Kasım 1983'den aktaran Hikmet Özdemir, *Bir YönTürk'ün Ardından*, 1.Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara 2000, s. 303.

⁴ Jacob M. Landau, *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar*, 2. Baskı, Çev: Erdinç Baykal, Turhan Yayınları, Ankara 1979, s. 74. Albay Talat Aydemir'in 21 Mayıs 1963'teki darbe teşebbüsünün ardından, *Yön* darbeyi destekleyen yayınlar yaptığı gerekçesiyle, 14 ay süreyle kapatılmıştır.

tanımlayan dergi, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyyüboğlu, Doğan Avcıoğlu ve Hamdi Avcıoğlu olmak üzere, altı kişilik bir kadro tarafından kurulmuştur. Derginin başyazarlığını yapan Doğan Avcıoğlu, *Yön* kadrosunun bir araya gelmesinde, önemli bir rol oynamıştır. Dergiye adını veren Mümtaz Soysal, niçin *Yön* ismini tercih ettiklerini “Çünkü bir yönsüzlük şaşkınlığı geçiren Türkiye’ye ‘çıkış yolu şudur’ diye ‘yön’ göstermek iddiasındaydık. O nedenle hem kısalığı hem de amaca uygulanışı bakımından, *Yön* çok uygundu.” şeklinde cevaplandırmıştır.⁵

Dergi yayın hayatına, bir bildiri ile başlamıştır. Bildiride, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmanın yegâne yolunun, hızlı ve planlı bir kalkınmadan geçtiği belirtilmiştir.⁶

Bildiri, gerek üslup gerek içerik açısından, solun farklı eğilimlerine hitap edilerek, kaleme alınmıştır. Hikmet Kıvılcımlı, bildiriyi imzalayanlara bakarak, “*Yön*’ün bir kapıkulu atmosferi içinde doğduğu ve bir kapıkulu dergisi olacağı” yorumunu getirmiştir.⁷

Buna rağmen, Ergun Aydınoglu’na göre, *Yön*’ü içinde “merkez” den, en “aşırı sol” a kadar, tüm Türk solunun yer aldığı, bir “fermantasyon ortamı” şeklinde nitelendirmek, yanlış değildir.⁸ Hızlı bir ekonomik kalkınmanın yeni bir devletçi anlayışla, gerçekleşebileceğine inanan Yöncüler, çağdaşlaşmayı Batı’nın üretim düzeyine yaklaşmakla ölçmüşlerdir. Bunun ancak devletin denetiminde, kapsamlı bir planlamayla başarılacağını savlamışlardır.⁹ Devletçilik Yöncülere göre, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri giderecek, işçi ücretlerini arttıracak, kısacası emekten yana bir toplumsal düzene geçişe, aracılık edecektir. Yöncüler, emek lehine uygulanacak devletçi politikayı, sosyalizme geçişte ara bir aşama olarak tanımlamıştır.¹⁰

Yöncülerin yeni devletçilik anlayışı paralelinde ortaya attığı görüşler, Asya ve Afrika’da yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin geliştirdikleri, kalkınma modeliyle yakından bağlantılıdır. Yöncüler, de-kolonizasyon dönemi sonrası ortaya çıkan ülkelerin izledikleri politikaları, Marksist-Leninist ideolojinin yeniden yorumlanması şeklinde algılamıştır. Nitekim

⁵ Gökhan Atılğan, *Yön-Devrim Hareketi*, 1. Baskı, Tüstav Yayınları, İstanbul 2002, s. 256.

⁶ “Bildiri”, *Yön*, Sayı 1, 20 Aralık 1961, s. 12.

⁷ Ergun Aydınoglu, *Eleştirel Bir Tarih Denemesi: Türk Solu*, 1. Baskı Belge Yayınları, İstanbul 1992, s. 40.

⁸ Aydınoglu, a.g.e, s. 39.

⁹ Jacob, a.g.e, s.76.

¹⁰ Doğan Avcıoğlu, “Sosyalizmden Önce Atatürkçülük”, *Yön*, Sayı 69, 10 Nisan 1963, s. 8–9.

Hikmet Özdemir'in, Avcıoğlu'nun kitaplığında Baas ideologları Mişel Eflak ve Salah Bitar'ın kitaplarının bulunduğunu özellikle belirtmesi ve "ben komünist değilim" demesini yazması¹¹, Yöncülerin kafalarında tasarladıkları düzene ve buna nasıl ulaşmayı planladıklarına ilişkin ipuçları vermektedir. *Yön*, "Nasır'ın yıldız olduğu bir dönemde parlayarak"¹², küçük burjuva önderliğindeki kurtuluş hareketlerinin, sosyalizme yönelebileceğini savunmuştur. Yöncüler, benimsedikleri sosyalist stratejinin merkezine oturttukları ara tabakaların önemini, Mısır'daki Nasır iktidarına atıfta bulunarak, vurgulamıştır.¹³ Avcıoğlu, "*Bir Sosyalist Stratejinin Esasları*" başlıklı yazısında 'nedir bu ara tabakalar?' sorusuna şu şekilde, cevap vermektedir:

*"Bu bir mütecanis sınıf hatta mütecanis bir tabaka değildir. Ama hakim sınıfların nispeten zayıf olduğu toplumlarda, içinden çıktıkları sınıf ve tabakalardan bağımsızlaşmaktadırlar. Ara tabakalar politik hayatta sonucu tayin edici unsurdur.(...) Toplum hayatındaki önemli rolleri dolayısıyla öncül bir rol oynama, kendilerini özel çıkarlarının üstüne çıkmaya zorlayan tarihi bir misyona sahip sayma eğilimindedirler. Bu tabakalar, burjuvazi kalkınma çabasında başarısızlık gösterdiği ve kütlelerden gelen sosyal baskı arttığı ölçüde, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna yönelebilmektedirler"*¹⁴

Yöncüler, Kurtuluş Savaşının zinde güçlerin önderliğinde başarıya ulaştığının altını çizerek, bu kuvvetlerin anti-empyralist karakterine dikkat çekmiştir. Köklü reformları gerçekleştirecek, güçlü bir iktidar yapılanmasının, zinde güçlere dayanması gerektiğini savunmuşlardır. Ancak, burada bir parantez açılabilir. Parlamenter demokrasinin dışlanması beraberinde getirebilecek bu görüşün, tüm *Yön* yazarlarınca paylaşıldığını söylemek güçtür. Jacob Landau'ya göre, dergide reformcu kanat olarak adlandırılan kesim parlamenter rejime dayalı, İngiliz türü bir demokratik rejime taraftır.¹⁵ Aydınöğlü da, reformcu eğilimin Batı modeli bir sosyal demokrasiyi sunmaya gayret ettiğini yazmaktadır.¹⁶ Ancak bu eğilim, derginin ilerleyen sayılarında etkinliğini giderek yitirdiği de açıktır.

Türkiye'nin kendine özgü şartlarını dikkate alarak Asya ve Afrika aydınlarının savunduğu 'kapitalist olmayan kalkınma' tezini benimseyen

¹¹ Özdemir, *a.g.e.*, s. 19-20.

¹² Atılğan, *a.g.e.*, s. 94.

¹³ Doğan Avcıoğlu, "Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi: Mısır Örneği", *Yön*, Sayı 189, 11 Kasım 1966, s. 10-12.

¹⁴ Doğan Avcıoğlu, "Bir Sosyalist Stratejinin Esasları", *Yön*, Sayı 85, 14 Ekim 1966, s. 8.

¹⁵ Landau, *a.g.e.*, s. 87.

¹⁶ Aydınöğlü, *a.g.e.*, s. 41.

Yöncüler, Türkiye için önerdikleri kalkınma modelinin, yeni bir devletçi anlayışla başarıya ulaşabileceğini savlamıştır. Onlara göre, emek kesiminin lehine, ekonomiyi yönlendirecek bir devlet mekanizmasının kurulması, sosyalist bir toplum modeline geçişin nesnel koşullarını hazırlayacaktır.

3. Yön'ün Türk Dış Politikasına Bakışı

Uzun bir dönem, Türkiye dış politikasının genel eğilimlerinin sorgulanması engellenerek, bu konuya bir çeşit dokunulmazlık kazandırılmıştır. Başka bir deyişle, dış politikanın partiler üstü, 'milli' bir nitelik taşıdığı, ileri sürülmüştür. *Yön* dergisi, bu algılamayı tartışmaya açması¹⁷ bakımından Türkiye düşün hayatında önemli bir yere sahiptir.

Çalışmanın bu bölümünde, Yöncülerin, Türkiye dış politikasına bakışları, üç başlıkta değerlendirilmiştir. "*Giriş*" bölümünde de belirtildiği gibi, bunlar sırasıyla Batı İttifakı ile İlişkilere Bakış", "Sovyetler Birliği ile İlişkilere Bakış" ve "Üçüncü Dünya ile İlişkilere Bakış" başlıklarıdır.

3.1. Batı İttifakı ile İlişkilere Bakış

Yöncülerin Batı ittifakı ile ilişkilere bakışları, üç alt başlıkta ele alınmıştır. Bunlar, "*Ekonomik Bağımlılık ve Dış Politika*", "*Siyasi Bağımlılık ve Dış Politika*" ve "*Askeri Bağımlılık ve Dış Politika*" başlıklarıdır. "*Ekonomik Bağımlılık ve Dış Politika*" başlığı altında, Yöncülerin dış yardımlar, yabancı sermaye ve petrol konusu üzerine yazdıkları incelenmiştir. "*Siyasi Bağımlılık ve Dış Politika*" adlı ikinci başlıkta, *Yön*'ün, Türk-ABD ilişkilerine yönelik eleştirilerine yer verilmiştir. Ayrıca, ABD merkezli dış politikanın gözden geçirilmesini tetikleyen, Küba krizi ve Kıbrıs sorununun, Yöncülerce nasıl değerlendirildiği ortaya konulmuştur. "*Askeri Bağımlılık ve Dış Politika*" başlığı altında ise, *Yön*'ün Türkiye'nin NATO üyeliği ve yapılan ikili anlaşmalara yönelik yaklaşımları incelenmiştir.

3.1.1. Ekonomide Bağımlılık ve Dış Politika

Yön, dış yardımlar, yabancı sermaye ve petrol gibi konuları sıkça sayfalarına taşıyarak, ekonomik bağımsızlığın Türkiye dış politikası açısından önemini vurgulamıştır.

¹⁷ "Dış Politika", *Yön*, Sayı 5, 17 Ocak 1962, s. 6.

Dış yardımlar konusu, özellikle altmışlı yılların başında, hem hükümet hem de hükümet dışı çevrelerin, ilgilerini yoğunlaştırdıkları bir alandır. Duygu Sezer'e göre, bu dönemde kamuoyunun aydın kesimi, dış yardımlarla ilgili, eleştirel bir söylem geliştirme konusunda durgundur.¹⁸ *Yön*'ün bu noktada bir istisna teşkil ederek, yayın hayatı boyunca dış yardımlar ve yabancı sermaye meseleleri üzerinden, Türkiye dış politikasına yönelik alternatif bir bakış açısı sunduğu söylenebilir. *Yön*, Türkiye dış politikasının en önemli gündem maddesini oluşturan 'dış yardımlar' meselesini, az gelişmişlik ve bağımlılık arasındaki ilişki, çerçevesinde değerlendirmiştir. Yöncüler, yabancı sermayenin ve dış yardımların geliş şeklinin, Türkiye'nin kalkınmasını ve buna paralel olarak bağımsızlığını, olumsuz yönde etkilediğine dikkat çekmiştir. *Yön* başyazarı Doğan Avcıoğlu'na göre, özellikle, II. Dünya Savaşı sonrası izlenen dış politika, Batıya bağımlı bir ekonomik modelin oluşmasını kaçınılmaz kılmıştır:

*"1945 de Sovyet tehditleri karşısında 'Biz Sovyetlerle dostuz' diye yalnız bırakan Amerika, Soğuk Savaşın başlamasıyla bir ileri karakol olarak memleketimizle ilgilenmeye başlamıştı. Türkiye'de üstler kurmak istiyordu. Yerli kapitalist ve toprak ağası Amerikanın özel çıkarları uzattığı ele dört elle sarıldı. Devletçilik unutuldu. Devletçi planlar rafa kaldırıldı. Söz artık Sam Amcanındı. Sam Amca kapitalist kalkınma yolunu benimsemek şartıyla dış yardım veririm diyordu. Yerli kapitalistlerin ve toprak ağalarının da isteği buydu"*¹⁹

Yöncüler'e göre, Batı dünyası, 'yardım' söylemi altında, Türkiye'nin bağımsızlığını ipotek altına almıştır. *Yön* yazarlarından Fethi Naci, tekeli kapitalizm olarak tanımladığı emperyalizmin, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye "resmi üniformalarla, kruvazörlerle, topla, tüfekte"; II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise, "yardım postuna bürünerek" geldiğini belirtmiştir. Kapitalist kalkınma yolunu izleyerek "küçük Amerika" olma hayali Naci'ye göre, Türkiye'yi bir çıkmaza sürüklemiştir:

*"Bugün Türkiye'nin dış borçları 21.5 milyar lirayı, yani 2 milyar doları bulmuştur. Bundan böyle, kırk para borç almasak bile 2014 yılına kadar borç ödemek zorundayız. Türk lirasının değerinin düşürülmesi, borç yükümüzü daha da ağırlaştırmıştır. Ödenmemiş borçlar, birdenbire üç kat artmıştır. Bütçe gelirlerimizin yüzde 10'u dış borçların ödenmesine ayrılmaktadır. Bu durumun kalkınmamızı nasıl bir çıkmaza soktuğunu, açıklamaya lüzum yoktur."*²⁰

¹⁸ Duygu Sezer, *Kamuoyu ve Dış Politika*, 1.Baskı, Sevinç Yayınları, Ankara 1972, s. 152.

¹⁹ Doğan Avcıoğlu, "Yabancı Sermaye Saltanatı", *Yön*, Sayı 92, 1 Ocak 1965, s. 17.

²⁰ Fethi Naci, "Emperyalizm Nedir?", *Yön*, Sayı 103, 19 Mart 1965, s. 16.

ABD Başkan Yardımcısı Lyndon B. Johnson'ın, Ağustos 1962'de gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretinde, dış yardım konusunda yaptığı açıklamaları, Doğan Avcıoğlu, "*Hoş geldin Johnson güle güle Thalmayer*" başlıklı yazısında değerlendirmiştir. Avcıoğlu, Başkan yardımcısının "dış yardımlar konusunda derhal harekete geçeceğim" şeklindeki ifadesini alaycı bir üslupla yorumlamıştır. Makale, Yöncülerin dış yardımlarla ilgili düşüncelerini tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermektedir:

"Bunun içindir ki sevgili okuyucular size bu 30 Ağustos yıldönümünde bazı tavsiyelerde bulunacağız. (...) Yardım alabilmek için, dikkat etmeniz gereken durumlar var. Yardım verecek çevrelerin midelerini bulandıracak, yabancı sermayeyi ürkütecek, davranışlar vatan hainliğidir. Bu işlerin şartını şurtunu büyüklerimiz düşünür ve siz her şeye 'Evet Efendim' dersiniz. (...) Size son bir şey daha tavsiye edeyim, Gidiniz 30 Ağustos'un yıldönümü törenlerini seyrediniz. Biz Türklerin bağımsızlığı sağlayan, büyük ve kâfi darbenin başlangıcıdır bu. Hem kim bilir ne güzel nutuklar söylenecek: Vatandaşlarrr... İstiklalll... Cumhuriyettt... Bağımsızlıkkk... Bizzz... Aslanlarrr... Zaferlerimizzz..."²¹

Yöncülerin üzerinde, durduğu konulardan biri de, yabancı sermayeye dayalı kalkınmanın, ne ölçüde başarılı olabileceğidir. Zira az gelişmiş ülkelerin, yabancı sermayeye dayalı kalkınma politikasını benimsemesi, dış yardım alma şartlarından biri sayılmıştır. Doğan Avcıoğlu'na göre,

"Yabancıya el açarak, memleketin bütün zevklerini yabancıya peşkeş çekerek, kalkınma denemeleri bugün bütün az gelişmiş ülkelerde iflas etmiştir." Yazara göre, Abdülmecid devrinden beri benimsenen "yabancı sermaye gelsin kalkınalım" felsefesinin yanlışlığı ortadadır: "Bugün tam bir çıkmaz içine düştüğümüzü hissetmeye başladığımız halde, kurtuluşu, yabancı sermayeye yeni tavizler tanımak, işçi ihraç etmek ve turist beklemekte görmekteyiz. Bu ümitlerde geçmiş ümitler gibi boşa çıkacaktır. Zira bir millet dilencilikle, turistlere garsonluk etmekle, kumarhaneler ve sefahathaneler açmakla ve işçisini yabancı işçinin artık tenezzül etmediği işlerde çalışmaya göndermekle kalkınamaz."²²

Doğan Avcıoğlu'na göre, "*Amerikan birası uğruna yerli bira, Coca-Cola uğruna Türk meyva suyu feda edilerek*" milli sanayi, daha doğmadan yok edilmektedir. Avcıoğlu, "*Gençliğe Çağrı*" başlıklı yazısında gençleri

²¹ Doğan Avcıoğlu, "Hoş geldin Johnson Güle Güle Thalmayer", *Yön*, Sayı 37, 29 Ağustos 1962, s. 3.

²² Doğan Avcıoğlu, "Kalkınma Çağrı", *Yön*, Sayı 81, 16 Ekim 1964, s. 3.

yerli malı kampanyasına katılmaya çağırılmaktadır. Yazara göre, bu milli bir uyanışın başlangıcı olacaktır:

“Karşımızda devletleriyle, sanayicisi, tüccarı, avukatı, profesörü ve yazarıyla dev bir menfaat şebekesi vardır ve bu menfaat şebekesine kimse dur dememektedir. Gençlik, diyecektir. Yabancı petrole, Coca-Cola’ya, Sana ve Vita’ya, Schlitz birasına bütün asil davaların savunuculuğunu yapan gençlik, hayır diyecektir. Atatürk gençliği, bugün tek başına da kalsa, kendi öz petrolünü almak, kendi meyve suyumuzu, kendi biramızı, kendi nebati yağımızı tek kelimeyle kendi malımızı kullanmak için Atatürk devrinde olduğu gibi geniş bir kampanya açmalı, yabancı mal salgınına karşı, kamuoyunu uyarmalıdır. Gençlik yabancı petrol ve yabancı mal kullanmayı milli bir ayıp haline getirmelidir.”²³

Yöncülere göre, ülkeye gelen yabancı sermaye, kendisine sağlanan olanaklardan yararlanarak, yüksek karlar elde etmektedir. Yabancı firmaların yaptıkları kar transferleri, getirdikleri sermayeyi çok büyük ölçüde aşmıştır. Yabancı sermaye, ülkenin öz kaynaklarını sömürmüş ve milli sanayinin gelişmesini engellemiştir.

Bu dönemde, ekonomik bağımsızlık söyleminin inşasında, petrol sorunu da, önemli bir yere oturmaktadır. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’nın [TPAO], yabancı petrol ithalatının kısılması yönünde, Petrol Dairesine yaptığı müracaat, bir süre sonra TPAO ve Sanayi Bakanlığı arasında bir anlaşmazlığa dönüşmüştür. Bu anlaşmazlıkla gündeme gelen petrol meselesi, *Yön* sütunlarında geniş yer bulmuştur.

Yöncüler, 1963 yılından itibaren kamuoyunda geniş yankı uyandıran petrol meselesi üzerinden, Türkiye dış politikasını tartışmaya açmıştır. Türk petrolünün korunması için yabancı petrol ithalatının kısıtlanması, gerektiğini savunan Yöncülere göre, bu iktisadi bağımsızlığın sağlanması yolunda atılacak, önemli bir adımdır.

Fethi Naci, petrol konusunun gündeme gelmesinin ardından, ülkede ortaya çıkan durumu şu şekilde tasvir etmektedir:

“Petrol ve emperyalizm..., 1965 baharında Türkiye’de petrol; emperyalizm konusunda, gerçek milliyetçilik konusunda bir turnusol kağıdı ödevi görmeye başlamıştı. Emperyalizmin hizmetinde misiniz, emperyalizme karşı mısınız, petrol meselenizdeki davranışınız hemen bunu açığa vuruyordu. Emperyalizm Mobil ve Shell’e bürünmüş, petrol diye görünmüştü. Çünkü petrol, Türkiye’nin dış ticaret yoluyla soyuluşunun en açık örneklerinden birini gözler önüne seriyordu. Bize

²³ Doğan Avcioğlu, “Gençliğe Çağrı”, *Yön*, Sayı 91, 25 Aralık 1964, s. 3.

yardım ettiklerini söyleyen dostlar, petrolü dünya fiyatlarından yüzde 35 pahalıya satıyorlardı.(...) Çünkü petrol, Türkiye'nin çözüm bekleyen meselelerini bir yana iten, bütün vatanseverleri Amerikan emperyalizminin ihraç metaı komünistlik suçlamasıyla suçlayarak susturmaya çalışan, Anayasa'yı uygulamaktan aciz yönetici sınıfların, bu sömürme düzenini sürdürmek için, nasıl Türk halkına değil de emperyalist kuvvetlere dayanmak zorunda kaldıklarını, nasıl gayri milli bir duruma düştiklerini en açık bir şekilde gösteriyordu. Bunun için 1965 Türkiye'sinde emperyalizme karşı savaşın somut ilkesi 'petrol millileştirilecektir' olmuştur”²⁴

Yöncülere göre, altmışların Türkiye'sinde petrolün millileştirilmesi savunmak, emperyalizme karşı mücadelenin somut bir göstergesidir. Yöncüler, ülke kaynaklarının uluslararası tekeller karşısında korunmasını ve yerli teşebbüsler tarafından işletilmesini savunmuşlardır. Çünkü yabancı petrol şirketleri, petrol kaynaklarını işletme hakkına sahip olarak elde ettikleri karı dışarıya götürmektedirler. Ayrıca Türkiye'ye yüksek fiyatlarla petrol satarak, ülkenin döviz kaynaklarına el koymaktadır.

3.1.2. Siyasi Bağımlılık ve Dış Politika

Yön'ün siyasi bağımlılık vurgusu, özellikle ABD ile ilişkiler ekseninde dile getirilmiştir. 1960-64 yılları arası dönemde kamuoyuna bakıldığında, genelde Türkiye dış politikasına yönelik aktif ve yoğun bir ilginin olmadığı ileri sürülebilir. Aydınların büyük bir çoğunluğu, ulusal yetkilerin artırılması, ittifak sisteminden bağımsız bir dış politika izlenmesi gibi, dış dünyada tartışma yaratan konular karşısında, pasiftir.²⁵ *Yön*, böyle bir ortamda, özellikle Türkiye-ABD ilişkilerini tartışmaya açarak kamuoyunda, sonraki yıllarda belirginleşecek olan, anti-Amerikancı tepkinin ilk işaretlerini vermiştir. Özellikle Küba krizi ve Kıbrıs'ta başlayan çatışmalar, Yöncülerin dış politikanın genel eğilimlerini sorgulaması için zemin yaratmıştır.²⁶

²⁴ Fethi Naci, *a.g.m.*, s. 16.

²⁵ Sezer, *a.g.e.*, s. 153.

²⁶ ABD Büyükelçiliği'nin *Yön* ile ilgili hazırladığı rapor, ABD makamlarının derginin yayımlarından duydukları rahatsızlığı, göstermesi bakımından anlamlıdır. Raporda, Türkiye'deki sol hareketin gelişmesinde, *Yön*'ün belirleyici bir rol oynadığı ve Türkiye'nin daha açık bir topluma dönüşmesine, katkısı olduğu kabul edilmektedir. Ancak, derginin verdiği haberlerde, birtakım “çarpıtmaların” olduğunun altı çizilmektedir. Raporda ayrıca, *Yön*'ün kapanmasından duyulan, memnuniyet dile getirilmektedir: “5 yıl boyunca *Yön*, öğrencilerin popüler bir maskotuydu. Öğrenciler dergiyi otobüslerde taşır, halka açık yerlerde okumayı tercih eder veya konuşmalarda dergideki yazılardan atıflarda

14 aylık bir kapatılmanın ardından, 25 Eylül 1964'de tekrar yayın hayatına başlayan *Yön*, bu tarihten itibaren ABD aleyhtarı yayınlara ağırlık vermiştir. Bunda Kıbrıs olaylarının, Türkiye-ABD ilişkilerinde yarattığı gerilim ve dünyada yükselişe geçen anti-Amerikancı dalga, etkilidir. Bu dönemde Yöncüler için, Feroz Ahmad'ın tanımlamasıyla ABD karşıtlığı bir dış siyaset meselesi olmaktan çıkmış ve ülke kabaca Amerikancı sağ ve anti-Amerikancı sol olarak iki kampa ayrılmıştır.²⁷

Türk dış politikasının özellikle, solcu aydınlarca tartışmaya açılmasında, Küba bunalımı ve Kıbrıs olaylarının önemli etkisinin olduğunun altı çizilmelidir. Yöncüler, Küba krizinin ardından, Türkiye'nin izlediği blok siyasetini sorgulamıştır. Kıbrıs sorunun patlak vermesinin ardından ise, ABD karşıtı söylemlerini bu konu üzerinden dile getirmiştir. Özellikle altmışların ortalarından itibaren, Türk kamuoyunun geniş bir kesimi, ABD'nin Kıbrıs politikasına tepkilidir. *Yön*, bu tepkiyi anti-empyralist bir karaktere büründürmek için Kıbrıs sorununu, yakından izlemektedir.

3.1.2.1. Küba Krizine Bakış

1962 yılında iki süper gücü karşı karşıya getiren Küba bunalımı, Türkiye dış politikasının genel eğilimlerinin, kamuoyunca sorgulanmasını tetiklemiştir. İki süper güç arasındaki füze görüşmelerinde, Türkiye'nin pazarlık konusu yapılması, kamuoyunda ABD'ye karşı ciddi bir güvensizliğin doğmasına yol açmıştır.

Kriz boyunca ABD'nin yanında olan Türkiye, Küba'ya uygulanan ekonomik ambargoya uyan, ilk devletlerdendir. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e göre, Türk armatörleri kendi arzularıyla Küba'ya nakliyat yapmamaya karar vermişlerdir.²⁸ Bunalımın sona ermesinin ardından Erkin, ABD'nin nükleer bir savaşı engellemek için gösterdiği gayretleri ve Türkiye'nin pazarlık konusu yapılmamasını takdirle karşıladıklarını ifade etmiştir. Türk devlet adamlarına göre, ABD'nin Türkiye'deki Jüpiterlerin

bulunurlardı. (...) Yön'ün çarpıtılmış haberciliğinin en gözde hedefleri olan Amerikalılar'ın Yön'ün ölümü karşısında yas tutmaları pek zordur. Ancak Yön sola bir ses ve bir ortam vermek suretiyle Türkiye'nin daha açık bir topluma dönüşmesine giden yolda katkıda bulundu". Rıfat N. Bali, *Maziye Eşelerken*, 1. Baskı, Dünya Yayınları, İstanbul 2006, s. 134–135.

²⁷ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 5. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006, s. 169.

²⁸ "Erkin, Türk Armatörlerinin, Küba'yı Boykot Ettiğini Açıkladı", *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1962.

füzelerinin daha ileri bir teknolojiyle donatılmış Polaris denizaltılarıyla değiştirilmesini ise, olumlu bir gelişmedir.²⁹ Buna karşın, Türk kamuoyunda Küba bunalımı sırasında Türkiye'deki füzelerin pazarlık konusu yapıldığına dair olan inanç güçlenmiştir.³⁰ Yöncülere göre, Küba krizi Türkiye'nin daha fazla dış yardım alma uğruna, güvenliğini tehlikeye atacak davranışlardan kaçınması gerektiğini göstermiştir:

“Olaylardan çıkılacak ders, bugünkü kuvvet dengesinin memleketimiz için çok tehlikeli olduğudur. Menderes birkaç dolar fazla alabilmek için soğuk harpçiydi. Fakat artık olaylar birkaç dolarla ölçülecek sorumsuz seviyeyi fersah fersah aşmıştır. Türkiye, soğuk harbin geri gelmesini önlemek için elinden geleni yapmalıdır. Daha az dolar sağlama pahasına da olsa memleketimizin en egoist menfaatleri açısından bile, milletlerarası gerginliğin, milletlerarası gerginliğin azalması şarttır. Tehlikeli Küba çatışması, bu gerçeği göstermek bakımından faydalı oldu.”³¹

Doğan Avcıoğlu'na göre, Küba krizi ile birlikte, geçmişte yaşanan krizleri kayıtsızlık içerisinde karşılayan Türk halkı ilk kez, ülkenin içinde bulunduğu tehlikenin farkına varmıştır. Dış politikada konularında bir uyanışın başlamıştır: *“Dost sohbetlerinde, otobüslerde, dolmuşlarda, parlamento kulislerinde ilk defa olarak memleketimizde ki füze üstleri ve bunun ortaya çıkardığı meseleler endişe ile tartışılmıştır.”³²* Yöncülere göre, Küba krizi milli menfaatlerin ittifak siyasetinden bağımsız bir şekilde gözetilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Kamuoyu, Türkiye'nin geleceğini ilgilendiren kararların ülkeyi yönetenlerin iradesi dışında alındığının farkına varmıştır. Dolayısıyla Türkiye daha fazla yardım almak uğruna, izlediği Amerikan merkezli dış politika anlayışını gözden geçirmeli ve güvenliğini tehlikeye atacak, girişimlerden uzak durmalıdır.

3.1.2.2. Kıbrıs Sorununa Bakış

Altmışlı yıllar boyunca, Türkiye dış politikasının başlıca gündem maddesini oluşturan Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin başta ABD ile olmak üzere Batı ittifakı ile ilişkilerini, gözden geçirmesi zorunluluğunu ortaya koymuştur. *Yön* ilk yayın dönemi boyunca, Türk hükümetinin 1959

²⁹ Sezer, *a.g.e.*, s. 134.

³⁰ Tellal, “Batı Bloku Ekseninde Türkiye(1945-1960): SSCB'yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Cilt 1, Baskın Oran (der), 4.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 683.

³¹ “Küba ve Türkiye”, *Yön*, Sayı 46, 31 Ekim 1962, s. 5.

³² Doğan Avcıoğlu, “Füze Üstleri”, *Yön*, Sayı 46, 31 Ekim 1962, s. 1.

anlaşmalarına³³ dayalı çözümü temel alan tutumunu, desteklemiştir. Ayrıca dergi, adadaki Türk topluluğun istediklerini elde etmesi için ekonomik bakımdan güçlenmesi gerektiğini sıkça vurgulamaktadır. Yöncülere göre, Londra ve Zürih anlaşmalarının yaşatılması Türk topluluğun menfaatinedir. Ancak asıl yapılması gereken, ekonomik yönden güçlü olmaktır:

Şimdi Türk cemaatinin menfaatleri bakımından, bu anlaşmayı yaşatmak ve hissi davranışlardan, kaçınmak lazım. Adadaki Türk azınlığın menfaati bunu gerektiriyor. Türk hükümeti nüfuzunu kullanarak bu meselelerin en kısa zamanda çözümlenmesini sağlamaktır. Fakat asıl dava iktisadi davadır. Halen iktisaden tabi durumda bulunan Ada Türkleri iktisaden eşit duruma getirilmedikçe, kâğıt üzerinde sağlanan garantiler bir şey ifade edemeyecektir.”³⁴

Doğan Avcıoğlu'na göre, Türkiye'nin kısa vadede yapması gereken şey, kararlı tutumunu Rum liderliğine göstermek ve uluslararası kamuoyunun, desteğini sağlamaktır. Uzun vadede ise, Kıbrıs Türklerinin, ekonomik durumunu düzeltecek tedbirlere başvurmaktır. Avcıoğlu'nun bu konuda, Kıbrıs Türkleri ile İstanbul Rumları arasında yaptığı karşılaştırma, dikkat çekicidir. Avcıoğlu'na göre, İstanbul Rumlarının sahip oldukları ekonomik güç, rahat bir yaşam sürdürmelerine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin Kıbrıs politikası, ada Türklerinin ekonomik durumunun güçlendirilmesine dayanmalıdır. Bunu sağlanmanın yegâne yolu ise, devletçi-halkçı politikalara yönelmektir:

“(…)Esasen hukuki garantiler, her zaman fazla bir şey ifade etmemektedir. Gerçek garantiler ekonomiktir. Nitekim İstanbul'daki Rumlar, Kıbrıs Türkleri gibi geniş garantilerin hiçbirine sahip olmadıkları halde, büyük iktisadi güçleri dolayısıyla, memleketimizin mutlu azınlığını teşkil etmektedirler. Kıbrıs Türklerinin de asıl garantisi, iktisadi bakımdan güçlü hale gelmektir. (...)Ancak Türkiye'deki, halkçı ve devletçi dinamik bir idare, bu konuda çok geç kalınmış olmasına rağmen, Kıbrıs Türklerinin kaderini de değiştirme şansına sahip olabilir.”³⁵

³³ 1959 yılında Türk ve Yunan hükümetleri, Kıbrıs'ta iktidarın iki toplum tarafından paylaşılmasını öngören, bir anayasanın oluşturulması üzerinde anlaşmışlardır. Londra ve Zürih anlaşmalarına dayanarak ilan edilen Kıbrıs Anayasası, Nisan 1960'da kabul edilerek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelleri atılmıştır. William Hale, *Türk Dış Politikası (1774-2000)*, Çev: Petek Demir, Mozaik Yayınları, İstanbul 2003, s. 134.

³⁴ “Makarios Ankara'da”, *Yön*, Sayı 50, 28 Kasım 1962, s. 4.

³⁵ Doğan Avcıoğlu, “Türkiye'yi Saran Tehlikeler”, *Yön*, Sayı 72, 1 Mayıs 1963, s. 8-10. Avcıoğlu'nun yazısında İstanbul Rumları ile Kıbrıslı Türkler arasında bir karşılaştırma yapması ve İstanbul Rumlarını “mutlu azınlık” olarak nitelendirmesi, Yöncülerin bu konuda

Yöncüler, özellikle 1965'den sonra şiddetlendirecekleri, "ABD karşıtlığını", Kıbrıs konusuyla bağdaştırmıştır. Dergide, Kıbrıs konusundaki yazılarıyla dikkat çeken İbrahim Çamlı'ya göre, Zürih ve Londra anlaşmaları ile kurulan Kıbrıs statüsü sorgulanmalıdır. Yazara göre, Türkiye'nin Kıbrıs meselesini Batı ittifak sistemi içerisindeki dengeleri, dikkate alarak çözmesi artık zordur. Çünkü tarafsızlar adıyla anılan ve herhangi bir bloğa dâhil olmayan devletlerin, dünya siyasetindeki ağırlığı artmaktadır. Bu devletler, milli kurtuluş savaşlarını desteklemek, kuvvetler bloklarının varlığına ve yayılmasına karşı durmak gibi, bir anlayışa sahiptir. Bu doğrultuda, tarafsız devletler, "kâbeleri olan ve 110 küsur oy arasından en azından 50'sine sahip oldukları Birleşmiş Milletlere getirmek ve etkilemek çabası içindedirler." Makarios bu gerçeği dikkate alarak, tarafsız devletlerle ilişkilerini geliştirmiştir. Kıbrıs meselesini, BM'in gündemine getirerek, Bağlantısızların desteğini kazanmayı bilmiştir.³⁶ Yöncülere göre, Türk karar vericiler ise, Doğu-Batı ilişkilerinin aldığı yeni şekli gözden uzak tutarak, Makarios'un tarafsız ülkeler üzerindeki etkisini küçümseyerek, Kıbrıs meselesini zora sokmuştur. ABD'nin, tarafsızlık politikasını benimseyen Makarios'a karşı, Enosis'i desteklediği teşhis edilememiştir:

*"Esasen Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin talihsizliği dostlarını Enosisçi yani Türk çıkarlarına karşı, dostu olmayanlarının ise, Enosis aleyhtarı yani Türk çıkarlarına daha yakın bulunuşudur. Bu ters durumda, ABD'nin dümen suyundan giderek en sonunda Enosis'i kabullenmek zorunda kalmak yerine, bu ters durum düzeltilmeli ve ondan yararlanılmalıdır."*³⁷

Yöncülere göre, Kıbrıs konusu NATO çerçevesi içerisinde, ABD'nin istekleri doğrultusunda çözüme kavuşturma politikasının başarısızlığı ortadadır. ABD için önemli olan, adanın NATO etki alanı içerisinde kalmasıdır. Bunu sağlamak için de Enosis'i desteklemektedir. Bu durumda, Türkiye bağımsız, askeri üslerden sıyrılmış federatif Kıbrıs tezi üzerinde ısrar etmelidir. Ancak, Enosis yolunun önüne böyle set çekilebilecektir.

3.1.3. Askeri Bağımlılık ve Dış Politika

II. Dünya Savaşı sonrası Türk devlet adamları, NATO'ya girmek için yoğun çaba harcamışlardır. Bu çabalar sonucunda, 1952 yılında NATO'ya

milliyetçi bir tavır sergilediklerini ortaya koymaktadır. Melek Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, 1.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997, s. 161.

³⁶ İbrahim Çamlı, "Kıbrıs Gerçeği-1", *Yön*, Sayı 78, 24 Eylül 1964, s. 8-9.

³⁷ "Kıbrıs ve Yön", *Yön*, Sayı 79, 25 Eylül 1964, s. 8.

üye olan Türkiye, dış politika olaylarını bu üyelik kapsamında değerlendirmiştir. NATO çerçevesinde yapılan ikili anlaşmalarla da, ABD'nin güvenlik politikalarının belirlenmesindeki etkinliğini arttırmıştır.

Yöncüler, NATO üyeliği ve ikili anlaşmalar yoluyla ülkenin, egemenlik haklarının elinden alındığına dikkat çekmiştir. Yöncüler, 18 Şubat 1952'de NATO'ya "zafer çiğlikleriyle" giren Türkiye'nin, bu tarihten itibaren Amerika'nın ileri bir karakolu haline geldiğini belirtmiştir. Yöncülere göre, "NATO maskesine sığınarak, bir takım ikili anlaşma imzalanmış ve Türkiye Amerika'nın istediği gibi at oynatacağı bir alan haline getirilmiştir."³⁸

Yöncülere göre, ABD'nin gerek ikili anlaşmalar gerekse NATO çerçevesinde Türkiye'de elde ettiği ayrıcalıklar, kapitülasyonları hatırlatmaktadır. Amerikan üstlerinde çalışan personelin Türk kanunlarına değil, ABD kanunlarına tabi olması, Türkiye'nin egemenlik haklarının çiğnemektedir. Yöncülere göre, "adli bir skandal halinde suç işleyen Amerikalı askerlerin, hangi mahkemede yargılanacağı meselesinde, Amerikalılar asgari taviz bile vermeye güçlükle yanaşmışlardır."³⁹ Yön, bir ülkenin bağımsızlığı ile bağdaşmayacağını düşündükleri bu adli imtiyazların, kamuoyunda yarattığı tepkiyi, "Amerikalı Çocuğunu Çiğnedi, Hesap Soran Yok" başlıklı haberle yansıtmıştır:

"Hürriyet gazetesinde 16.9.1964 günkü nüshasında "Serbest Kürsü" sütununda şu yazı çıktı:

Geçenlerde gazeteler yazdı, Yalova'da sarhoş bir Amerikalı, üç çocuğumuzu ezmiş, bunlardan biri derhal ölmüş, diğerleri koma halinde hastaneye kaldırılmış. Olay hakkında fikrim var. Bizzat içinde bulunuyorum. Şimdi elini kolunu sallayarak dolaşan Amerikalı George N.Balley'e adli makamlar bir şey yapamamaktadırlar. Sebebini sorarsanız, Amerikalı kaza sırasında vazifelidir. Daha evvel yapılan anlaşma gereğince, Türk adliyesinin hakkında yapacağı bir şey yoktur. Bu Amerikalı gerçekten de vazifeli miydi? Amerikalı karakolda verdiği ifadede saat 17 den 21 e kadar N.C.O adlı klüpte içtiğini açıklamıştır. Bu adamın vazifesi, klüpte oturup içki içmek midir? Kaldı ki, Amerikalı kazayı gece evine giderken işlemiştir. Hem canım bırakın, vazifeli dahi olsa...Yani bunlar önüne geleni çiğnesin, öldürsün, kimse dokunmayacak. Şimdi söyleyin çiğnene çocuklarımızın hesabını kim soracak? (...) Amerikalının

³⁸ Doğan Avcıoğlu, "Türkiye'deki Amerikan Üstleri", Yön, Sayı 139, 26 Kasım 1965, s. 8.

³⁹ "Adli Kapitülasyonlar Kökünden Kaldırılmalı", Yön, Sayı 142, 17 Aralık 1965, s. 3.

*dokunulmazlığı ne zamana kadar devam edecek? O.Namık Güner,
Pazaryolu 24-Yalova(Çiğnen çocuğun babası)”⁴⁰*

Yöncülere göre, ABD ile yapılan iki anlaşmaların hukuka uygunluğu da tartışmalıdır. Zira ABD'nin, Türkiye toprakları üzerinde üst kurmasının önünü açan anlaşmaların hiçbiri, TBMM'nin onayına sunulmamıştır. Kaldı ki, Türkiye'deki ABD üslerinin birdizi anlaşmaya uygun olarak kurulduğunu iddia etmek de, şekli bir savunmadır. Çünkü bir devletin, başka bir devletin lehine egemenlik haklarından vazgeçmesi, ister zor ister rıza yoluyla olsun, her zaman bir anlaşmaya dayanmaktadır. Başka bir deyişle, başlangıçta hukukla ilgisi olmayan işgaller ve fiili müdahaleler bile, sonradan bir anlaşma ile sonuçlandırılmaktadır.⁴¹

Yöncülere göre, NATO Türkiye açısından “Sevr stili bir Avrupalaşmayı” temsil etmektedir. Yöncüler, NATO'nun, Kıbrıs meselesinde “ordumuzu ve uçaklarımızı bizim müsaademiz olmadan kullanamazsınız” diyerek, bunun teyit edildiğini belirtmişlerdir. “NATO'cular Ordumuzu bile Sevrleştirmek istemektedir” ifadesini kullanan Yöncüler, NATO'ya olan tepkilerini sert bir şekilde dile getirmiştir.⁴²

3.2. Sovyetler Birliği ile İlişkiler

II. Dünya Savaşı sonrası, Türkiye dış politikasının belirlenmesinde Sovyetler Birliği önemli bir etken olagelmıştır. Bu dönemde, Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını arttırıcı, bir dış politika izlemesi, Türkiye kamuoyunda bu ülkeye karşı, olumsuz bir izlenim yaratmıştır. *Yön*, Sovyetler Birliğine yönelik bu havayı dağıtmaya yönelik bir yayın politikası izlemiştir. Zira Yöncülere göre, Türkiye-Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesi siyasi ve ekonomik açıdan Türkiye'nin lehinedir.

Yön başyazarı Doğan Avcıoğlu'na göre, II. Dünya Savaşı sonrası genişleme politikası güden Sovyetler Birliği'nin toprak talepleri karşısında, Türkiye dış politikasını değiştirmek ve savunma gücünü arttırmak zorunda kalmıştır. “*Bu yüzsüz toprak talebi yüzünden*”, Türkiye dış politikası “*ciddi bir itiraza uğramadan tehlikeli bir istikamete sürüklenmiştir*”.⁴³ Ancak Sovyetlerin bu politikası, Stalin'in 1953'deki ölümünün ardından değişmiştir.

⁴⁰ “Amerikalı Çocuğunu Çiğnedi, Hesap Soran Yok”, *Yön*, Sayı 142, 17 Aralık 1965, s. 3.

⁴¹ “Amerikan Üsleri Meselesi”, *Yön*, Sayı 138, 19 Kasım 1965, s. 5-6.

⁴² “Nato, Türkiye, Sevr”, *Yön*, Sayı 121, 23 Temmuz 1965, s. 5.

⁴³ Doğan Avcıoğlu, “Füze üsleri”, *Yön*, Sayı 46, 31 Ekim 1962, s. 3.

Avcıoğlu'na göre, Sovyetler Birliği, büyük devletlere özgü, egoist politikasına rağmen, emperyalist bir ülke değildir. Çünkü orada dev tekeller ve dev tekellerin emrinde bir devlet yoktur. Avcıoğlu, emperyalizmin iktisadi boyutuna vurgu yaparak, Sovyetler Birliği'nin dünya siyasetinin ABD ile karıştırılmaması gerektiğinin, altını çizmektedir. Nitekim ABD Üçüncü Dünyanın ilerlemesini ve sanayileşmesini engellerken, Sovyetler Birliği “Üçüncü Dünyanın sanayileşmesini engellemeyi değil, aksine bu ülkelerin sanayileşmesine ve modernleşmesine yönelmiştir.”⁴⁴

“Atatürk'ün Dışişleri Bakanı Anlatıyor” başlıklı yayımlanan Tevfik Rüştü Aras⁴⁵ röportajı, Avcıoğlu'na göre, kamuoyundaki bir dizi önyargıyı, yıkacak niteliktedir. Tevfik Rüştü Aras'ın, Atatürk'ün ‘Yurtta Sulh, cihanda sulh’ sözünün aslında sosyalist bir görüşü ifade ettiğini, Stalin'in Türk dostluğuna önem verdiğini hatta Atatürk'ten askeri tavsiye aldığını belirtmesi çarpıcıdır. Ayrıca Aras'ın Sovyetler Birliği ile özellikle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik yaptığı tespitler dikkat çekicidir:

“Sovyet yardımları hakkında düşüncemi soruyorsunuz. Sovyet yardımı almakta bir mahzur yoktur. Nihayet Amerika'ya Çinlilerden mi alayım, sizin veremediklerinizi onlardan alıyorum denir. Ben İş bankası İdare Meclisi Başkanıyken Çayirova Cam Fabrikasını Ruslara yaptırdım. Fena mı oldu? Amerika ve Avrupa'da kapı kapı dolaştık. Oralarda Cam tröstü var. Fabrika kurmayı reddettiler. Onun

⁴⁴ Doğan Avcıoğlu, ‘Sovyetler ve Biz’, *Yön*, Sayı 148, 28 Ocak 1966, s. 3. Hikmet Özdemir'e göre, Yöncüler savaştan sonra Türkiye'nin ABD ile yakınlaşmasını ve NATO'ya girişini, tümüyle Sovyetler Birliği karşısında duyulan, güvence arayışına bağlamıştır. Başka bir deyişle, Yöncülere göre, SSCB ile ilişkiler, II. Dünya Savaşı sonrası izlenen dış politikamızın tek belirleyicisidir. Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, 1.Baskı, Ankara 1986, s.231. Özdemir'in analizine katılmakla birlikte, burada bir parantez açılmalıdır. Yöncülere göre, savaş sonrası sadece SSCB ile gerginleşen ilişkiler değil, toplumsal yapıdaki dönüşüm de, Türkiye'nin Batı bloğuna yönelmesinde etkilidir. Örneğin, Doğan Avcıoğlu, dönemin iç dinamiklerinin, dış politika tercihleri üzerindeki belirleyiciliğini şu şekilde aktarıyor: “Memur burjuvazisine, halkı da peşinden sürükleyerek karşı çıkan toprak ağası ve aracı faaliyetlere yönelmiş burjuvazi koalisyonunun, halk kütlelerinin ihtiyaçlarına cevap verecek hızlı sanayileşme ve kalkınmanın vazgeçilmez şartları olan toprak reformu, dış ticaretin ve bankaların devletleştirilmesi, plan gibi köklü reformlara gitmesi, mümkün değildi. Bu, koalisyonun kendi kendini inkâr etmesi demektir. Ama harekete geçirilen kütlelere de bir şeyler vermek gerekti. Bu aczini gören ağa-aracı koalisyonunun, milletlerarası kapitalizme sığınmaktan başka çaresi yoktu. Askeri üs ihtiyacı, Türkiye'yi [’]ye Sam amca için de önem kazandırınca, ağa-aracı koalisyonu, memleketi yabancı kapitalizme ardına kadar açtı.” Doğan Avcıoğlu, “Medrese Atatürkçülüğünden, Gerçek Atatürkçülüğe”, *Yön*, Sayı 84, 13 Kasım 1964, s. 3.

⁴⁵ Tevfik Rüştü Aras 1925-1938 yılları arasında, Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüştür. Tevfik Rüştü Aras, *Atatürk'ün Dış Politikası*, 1.Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003, s. 7.

üzerine Ruslara gittik. Keban'ı da pek ala Ruslar yapabilirler. Atatürk devrinde kombinaları da Ruslara yaptırıldı. Stalin'e, İsmet Paşa ile birlikte gittik. Votkalar içildi, öğle yemeyi yenildi. Yemekten sonra Stalin beni bir kenara çekti. Stalin 'sıkıntudasınız' diyordu, 'biz de sıkıntudayız, on milyon verebiliriz.' Ona meseleyi sefirler seviyesine düşürmeden aramızda bitirmemizi söyledim. Faiz şartlarını sordum. 'Kredi faizsiz olacak. Biz faiz almayız' cevabını verdi. Krediyi nasıl ödeyeceğimizi öğrenmek isteyince de, Stalin 'Siz tespit edin' dedi. 15 yıl vadeli bu kredi, malla ödenmiştir. Beş yıllık Kalkınma Planının hazırlık çalışmalarını da Ruslara yaptırıldı.'"⁴⁶

Yöncülere göre, Mısır, Suriye, Afganistan, Mali Habeşistan, Pakistan gibi pek çok ülke Sovyet kredileri yardımıyla, milli petrol sanayine sahiptir. Oysa, "Anglo-Saksonların büyük petrol tekelleri belli petrol ikmallerini ellerinde" tutmuşlar, bu ülkelerin kendi petrol sanayilerini geliştirmesini engellemeyi amaçlamışlardır. Yöncüler, Türkiye'nin bu gerçekleri göz önünde tutarak, Sovyetler Birliği ile ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmesinin gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Böylelikle ekonomik ve siyasi bağımsızlığını sağlanmasında önemli mesafe alınacaktır.⁴⁷

3.3. Üçüncü Dünya ile İlişkiler

Altmışlı yıllarla birlikte, iki kutuplu sistem devam etse de, sistemin katılığında, göreceli bir yumuşama başlamıştır. Bu dönemde, bloklar arasındaki bu yumuşamadan yararlanan eski sömürge devletler, üçüncü bir güç olarak dünya siyasetindeki yerlerini almışlardır.

Yöncülere göre, az gelişmiş ülkeler, Kuzey Afrika'da, Yakın ve Orta Doğu'da ve Asya'da "kapitalizmin sömürgecilik karakterine", milliyetçi bir tepki göstermektedir. Özellikle Mısır, Cezayir, Hindistan gibi ülkeler, bağımsızlıklarının ekonomik bağımsızlıkla pekiştirmeyi başarmışlardır. Kapitalist kalkınma yolunun, kendileri için bir çıkmaz olduğunu anlayan bu ülkeler, henüz sosyalist olmayan halkçı, devletçi bir kalkınma ve ilerleme yolunu, seçmişlerdir. Bazı ülkeler, siyasi bağımsızlıkla yetinmeyerek ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak için emperyalizme ve onun iç müttefiklerine karşı mücadele etmişlerdir. Buna karşın, Kuveyt, Suudi Arabistan gibi ülkeler bunu gerçekleştirilememiştir. Yabancı petrol şirketlerinin denetimindeki bu ülkelerin bağımsızlığı şekilden ibaret kalmıştır:

⁴⁶ Doğan Avcıoğlu, "Atatürk'ün Dışişleri Bakanı Anlatıyor", *Yön*, Sayı 83, 30 Ekim 1964, s. 5.

⁴⁷ "Başbakanın Moskova Ziyareti", *Yön*, Sayı 124, 13 Ağustos 1965, s. 5.

“Kuveyt’in başında yetmişlik bir hükümdar var: Hükümdarın petrolden sağladığı gelir, yuvarlak rakam beş milyon liradır: Çünkü sultan, Kuoco ve Koweit Oil Company’nin yarı yarıya ortağıdır. Efsanevi serveti dillere destan olan hükümdar, bir ve hatta iki geri memleketin kalkınmasına rahatça yetişebilecek olan muazzam servetini, yaralı sahalara tahsis etmiş olmaktan uzaktır. Hükümdar her Allah’ın günü bir pınar ittiradıyla akmakta olan bu beş milyon lirayı, el değdirmeden, İngiltere Milli Bankasına yatırır. Dünyanın en zengin insanı olarak anılan Sultan Abdullah’ın birikmiş serveti, İngiltere Devletinin kasalarındaki ihtiyatlarının dörtte biri kadar çoktur.”⁴⁸

Bunun yanında Yöncüler, Arap dünyasında sosyalizme doğru bir kayışın olduğuna dikkat çekmiştir. Nasır liderliğinde Mısır, Arap sosyalizminin öncülüğünü yapmaktadır. Yerli ve yabancı sermayeye karşı mücadeleye girişen Nasır iktidarı, sanayi ve ticari alanındaki millileştirme hareketlerini genişletmiştir. Yöncülere göre, Mısır olaylarının en önemli tarafı, sermayeye ve özel mülkiyete indirilen darbe sonucu yeni üretim ilişkilerinin doğmasıdır.⁴⁹ Nasır, işçi ve köylülerin geniş ölçüde temsil edilebileceği bir siyasi sistemin kurulmasını arzu etmektedir. Tüm bunlar, Arap dünyasını ve tüm az gelişmiş ülkeleri etkileyecek önemli gelişmelerdir.⁵⁰ Doğan Avcıoğlu’na göre, Mısır denemesi, küçük burjuva kökenli milliyetçi devrimci kadronun, *“tıpkı Atatürk’ün yapmak istediği biçimde bir bağımsızlık ve kalkınma çabasıdır.”*⁵¹

Yöncüler, Asya ülkelerinin de *“yavaş fakat bilinçli olarak yeni bir ufka doğru yol aldığını”* belirtmişlerdir. *“Bu yeni ufuk, her Asya ülkesinin kendi yapısına uygun, bir sosyalizmdir.”* Asyalı liderler siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak için mücadele etmektedir.⁵²

Yöncüler, Türkiye’nin bu gelişmeler karşısındaki pasifi tutumunu eleştirmektedir. *Yön* başyazarına göre, bir zamanlar *“sömürge olmanın ıstırabını çeken az gelişmiş ülkelerin”* hayranlıkla izlediği Türkiye, bu eski mevkiini terk etmiştir. *“Kuvay-i Milliye ruhu çoktan tükenmiş, devrimcilik ölmüştür.”* Yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin *“Türkiye’den alacakları örnek kalmamıştır.”*⁵³

⁴⁸ Necmi Çelikel, “Kuveytteki Entrikalar”, *Yön*, Sayı 5, 17 Ocak 1962, s. 18.

⁴⁹ “Arap Sosyalizmine Doğru”, *Yön*, Sayı 10, 21 Şubat 1962, s. 17.

⁵⁰ “Mısır: Milli Yasa”, *Yön*, Sayı 24, 30 Mayıs 1962, s. 17.

⁵¹ Doğan Avcıoğlu, “Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi: Mısır Örneği”, *Yön*, Sayı 189, 11 Kasım 1966, s. 10-12

⁵² “Asya Sosyalizminin Milliyetçi Kaynağı”, *Yön*, Sayı 12, 7 Mart 1962, s. 16.

⁵³ Doğan Avcıoğlu, “Sosyalist Cezayir”, *Yön*, Sayı 15, 28 Mart 1962, s. 3.

Hikmet Özdemir'in de altını çizdiği gibi, *Yön* “milliyetçilikle sosyalizmin eşanlı sayıldığı bir dünyada”, yayınlanmıştır. Yöncüler, Afrika sosyalizmi, Mısır sosyalizmi ya da Arap sosyalizmi adıyla anılan modeller üzerinden, görüşlerini dile getirmiştir. Zira bu ülkelerdeki gelişmeler, Yöncülerin Türkiye için çizdikleri resimle uyumaktadır. Modern bilinçli bir işçi sınıfına sahip olmayan ancak anti-emperyalist bir duruş gösteren Afrika, Asya ve Arap ülkeleri, kapitalist olmayan kalkınma yolunu seçmiştir.⁵⁴ Bu süreçte proleter olmayan, Yöncülerin “ara tabakalar” şeklinde tanımladığı devrimci unsurlar, öne çıkmıştır. Yöncülere göre, Türkiye'nin ara tabakalar öncülüğünde gerçekleştirdiği anti-emperyalist savaşımı, altmışların dünyasında geçmişin sömürge olan devletleri gerçekleştirmektedir. Ancak Türkiye, kuruluş felsefesiyle çatışarak, dünyadaki anti-emperyalist uyanışa ayak uyduramamaktadır:

*“Sömüren ve sömürülen uluslar arasında başlayan bu iç ve dış savaşta, Atatürk Türkiye'sinin yeri nedir? Milletlerarası kapitalizme karşı ilk kurtuluş savaşının yapan Türkiye, artık bu öncü rolünü kaybetmiştir. 1938'den önce kurtuluş savaşına girişen ülkelerin gözleri, büyük bir ümit ve hayranlıkla Türkiye'ye çevrikti. Bugün durum değişmiştir.”*⁵⁵

4. Sonuç

Yön, dış politikanın partiler üstü bir nitelik taşıdığı ve siyasal yönelimleri farklı da olsa bütün vatandaşların bu konu üzerinde uzlaştıkları iddiasını, sorgulamıştır. Bu bakımdan Yöncülerin, Türkiye dış politikasının tartışmaya açılmasında önemli bir rol oynadıkları ileri sürülebilir. Anti-emperyalist mücadeleyi düşünce sistemlerinin merkezine oturtan Yöncüler, Türkiye'nin Batı İttifak sistemiyle ilişkilerine yönelttikleri eleştirilerle dikkat çekmiştir. Yöncülere göre, Türkiye, Batı ittifak sistemine ekonomik, siyasi ve askeri olarak, bağımlı haldedir. Küba krizi ve Kıbrıs olayları bu bağımlılığın nelere yol açabileceğini açıkça göstermiştir. Bunun yanında, Yöncüler Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin iyileştirilmesine, büyük önem vermiştir. Sovyetler Birliği ile geliştirilecek ekonomik ve siyasi ilişkiler Türkiye'nin çıkarları açısından elzemdir. Üçüncü dünya ise Yöncülere göre, anti-emperyalist bir yönelime girerek, dünya siyasetindeki ağırlığını gittikçe arttırmaktadır. Dolayısıyla, Atatürk liderliğinde emperyalizme karşı ilk bağımsızlık savaşını veren Türkiye, bu ülkelerle yakın ilişkiler kurmalıdır.

⁵⁴ Özdemir, a.g.e, s.279.

⁵⁵ Türkkaya Ataöv, “Atatürk'ün Dış Politikası”, *Yön*, Sayı 47, 7 Ekim 1962, s. 16.

KAYNAKÇA

- “Adli Kapitulasyonlar Kökünden Kaldırılmalı”, *Yön*, Sayı 142, 17 Aralık 1965.
- “Amerikalı Çocuğunu Çiğnedi, Hesap Soran Yok”, *Yön*, Sayı 142, 17 Aralık 1965.
- “Amerikan Üsleri Meselesi”, *Yön*, Sayı 138, 19 Kasım 1965.
- “Arap Sosyalizmine Doğru”, *Yön*, Sayı 10, 21 Şubat 1962.
- “Asya Sosyalizminin Milliyetçi Kaynağı”, *Yön*, Sayı 12, 7 Mart 1962.
- “Başbakanın Moskova Ziyareti”, *Yön*, Sayı 124, 13 Ağustos 1965.
- “Bildiri”, *Yön*, Sayı 1, 20 Aralık 1961.
- “Dış Politika”, *Yön*, Sayı 5, 17 Ocak 1962.
- “Erkin, Türk Armatörlerinin, Küba’yı Boykot Ettiğini Açıkladı”, *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1962.
- “Kıbrıs ve Yön”, *Yön*, Sayı 79, 25 Eylül 1964.
- “Küba ve Türkiye”, *Yön*, Sayı 46, 31 Ekim 1962.
- “Makarios Ankara’da”, *Yön*, Sayı 50, 28 Kasım 1962.
- “Mısır: Milli Yasa”, *Yön*, Sayı 24, 30 Mayıs 1962.
- “Nato, Türkiye, Sevr”, *Yön*, Sayı 121, 23 Temmuz 1965.
- Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 5. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006
- Aras, Tevfik Rüştü, *Atatürk'ün Dış Politikası*, 1. Baskı, İstanbul 2003.
- Ataöv, Türkkaya, “Atatürk'ün Dış Politikası”, *Yön*, Sayı 47, 7 Ekim 1962.
- Atılğan, Gökhan, *Yön-Devrim Hareketi*, 1. Baskı, İstanbul 2002.
- Avcıoğlu, Doğan, “Atatürk'ün Dışişleri Bakanı Anlatıyor”, *Yön*, Sayı 83, 30 Ekim 1964.
- Avcıoğlu, Doğan, “Bir Sosyalist Stratejinin Esasları”, *Yön*, Sayı 85, 14 Ekim 1966, s. 8.
- Avcıoğlu, Doğan, “Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi: Mısır Örneği”, *Yön*, Sayı 189, 11 Kasım 1966.
- Avcıoğlu, Doğan, “Füze üsleri”, *Yön*, Sayı 46, 31 Ekim 1962.
- Avcıoğlu, Doğan, “Gençliğe Çağrı”, *Yön*, Sayı 91, 25 Aralık 1964.
- Avcıoğlu, Doğan, “Hoş geldin Johnson Güle Güle Thalmayer”, *Yön*, Sayı 37, 29 Ağustos 1962.
- Avcıoğlu, Doğan, “Kalkınma Çağı”, *Yön*, Sayı 81, 16 Ekim 1964.

- Avcioğlu, Doğan, “Sosyalist Cezayir”, *Yön*, Sayı 15, 28 Mart 1962.
- Avcioğlu, Doğan, “Sosyalizmden Önce Atatürkçülük”, *Yön*, Sayı 69, 10 Nisan 1963, s. 8–9.
- Avcioğlu, Doğan, “Türkiye’deki Amerikan Üstleri”, *Yön*, Sayı 139, 26 Kasım 1965.
- Avcioğlu, Doğan, “Türkiye’yi Saran Tehlikeler”, *Yön*, Sayı 72, 1 Mayıs 1963.
- Avcioğlu, Doğan, “Yabancı Sermaye Saltanatı”, *Yön*, Sayı 92, 1 Ocak 1965.
- Avcioğlu, Doğan, “Medrese Atatürkçülüğünden, Gerçek Atatürkçülüğe”, *Yön*, Sayı 84, 13 Kasım 1964.
- Avcioğlu, Doğan, “Sovyetler ve Biz”, *Yön*, Sayı 148, 28 Ocak 1966.
- Aydinođlu, Ergun *Eleştirel Bir Tarih Denemesi: Türk Solu*, 1.Baskı, Belge Yayınları, İstanbul 1992.
- Bali, Rifat N, *Maziye Eşelerken*, 1.Baskı, Dünya Yayınları, İstanbul 2006.
- Çamlı, İbrahim, “Kıbrıs Gerçeği–1”, *Yön*, Sayı 78, 24 Eylül 1964.
- Çelikel, Necmi, “Kuveyttteki Entrikalar”, *Yön*, Sayı 5, 17 Ocak 1962.
- Fırat, Melek, *1960–71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, 1.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997
- Hale, William, *Türk Dış Politikası (1774–2000)*, Çev. Petek Demir, İstanbul 2003.
- Landau, Jacob M., *Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar*, Çev: Erdinç Baykal, 2.Baskı, Ankara 1979.
- Naci, Fethi, “Emperyalizm Nedir?”, *Yön*, Sayı 103, 19 Mart 1965.
- Özdemir, Hikmet, *Bir JönTürk’ün Ardından*, 1.Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara 2000.
- Özdemir, Hikmet, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Bilgi Yayınevi, 1.Baskı, Ankara 1986.
- Sezer, Duygu, *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara 1972.
- Tanyol, Cahit, *Somut*, 25 Kasım 1983.
- Tellal, “Batı Bloku Ekseninde Türkiye (1945–1960): SSCB’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, Cilt 1, Baskın Oran (der), 4.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2002
- Toker, Metin, “Sosyalist Fikirleri Konuşalım”, *Akis*, Sayı 395, 22 Ocak 1962,